

Fent d'assessor regional de recerca i bioestadística

Jaume Canela

Organització Panamericana de la Salut. Universitat de Barcelona.

"... però hem viscut per salvar-vos els mots, per recordar-vos els noms de cada cosa, perquè seguíssiu el recte camí d'accés al ple domini de la terra"

Salvador Espriu

Introducció

Aprofitant aquesta finestra de comunicació mediàtica que és aquesta secció, permeteu-me que us presenti aquesta crònica sanitària internacional d'un assessor regional de recerca i bioestadística en un organisme de les Nacions Unides (NU). Aquest text segueix una línia cronològica que reflecteix una trajectòria de més de 25 anys en l'àmbit mèdic, sanitari, universitari i internacional des de la Facultat de Medicina de la Universitat de Barcelona (UB) fins a l'Organització Panamericana de la Salut (OPS/OMS).

Inicis: llibertat, amnistia i ...

Em dic Jaume Canela Soler i quan vaig néixer, l'any 1956, encara no havien mort tots (com diria en Raimon en una de les seves cançons, referint-se al 1940). L'any 1956 la medicina catalana feia esforços per sobreviure en mig de la dictadura franquista com també ho feien moltes persones anònimes al nostre país. Passat el temps, l'any 1979, quan vaig obtenir la llicenciatura en medicina i cirurgia a la Facultat de Medicina de la UB, no havia aparegut encara la síndrome d'immunodeficiència adquirida (sida) i s'havia eradicat la verola, la història de l'Estat espanyol semblava que canviava i que hi havia esperances més enllà dels àmbits estrictament mèdics i sanitaris. Pertanyo a una generació de metges i metgesses (una generació és aproximadament 25 anys!) formada en els darrers temps del franquisme, la transició (que avui encara sembla per consolidar) i els primers anys de la present

democràcia. Aquesta generació té actualment professionals al capdavant d'institucions públiques, polítiques, sanitàries, universitàries i també més enllà de les nostres fronteres.

Experiències inoblidables: un xic de memòria històrica

Des de 1979 fins a 2002 vaig tenir l'oportunitat de treballar a l'Hospital de Martorell, a la UB i a la Conselleria de Sanitat i Seguretat Social (ara Conselleria de Salut) i de col·laborar amb organitzacions no governamentals (ONG) com Medicus Mundi i l'Associació Catalana pel Tractament de la Tuberculosi al Tercer Món (ACT-MON). Vaig aprendre molt de les persones i dels professionals que vaig trobar en aquestes organitzacions, algunes ja traspassades. A tots ells el més sincer respecte i homenatge. Vaig entrar en contacte amb la 'bioestadística' l'any 1975 quan s'acabava la guerra del Vietnam i es moria el dictador (on queden aquelles lliçons apreses?).

He tingut el privilegi de conèixer personalment metges científics i alhora humanistes, com els doctors Lluís Dauffí, Màrius Foz, Jordi Gol, Xavier González, Josep Laporte, Gonçal Lloveras, Jaume Enric Ollé, Albert Oriol, Hèlios Pardell, Joan Picañol, Antoni Caralps, Dídac Ribas, Ramon Segura, Miquel Vilardell... i segurament me'n deixo molts altres (disculpeu els obllits!). El comú denominador de tots ells és la defensa d'una medicina científica, moderna i humanitzada al servei del nostre país per raó de les persones com a éssers lliures, independent de les seves creences, lloc de naixement, gènere i raça. He estat testimoni d'experiències interessants i variades tant en el món universitari com en el món sanitari. A risc de deixar-me'n algunes, vull citar el desplegament de l'Institut d'Estudis de la Salut, la creació dels departaments universitaris (més concretament el Departament de Salut Pública i Legislació Sanitària de la UB, actualment Departament de Salut Pública), la creació del Centre d'Estudis Demogràfics de Catalunya, el desplegament de la reforma de l'atenció primària a Catalunya, el naixement i primeres passes de la Comissió de Vigilància Epidemiològica de la Conselleria de Sanitat i Seguretat Social, la creació del Servei Català de la Salut, el reconeixement de la primera unitat d'epidemiologia clínica per part de la *International Clinical Epidemiology*

Correspondència: Dr. Jaume Canela
525 23rd Street, N.W.
Washington, D.C. 20037-2895
EUA
Tel. 202 974 3484
Adreça electrònica: canelaja@paho.org

Network (INCLLEN) a l'Estat espanyol i l'experiència de 5 anys de l'Institut de Salut Pública de Catalunya.

Les Amèriques: una altra realitat

Tot aquest bagatge, que solament s'aprèn amb la vivència directa dels esdeveniments, m'ha servit, com també les col·laboracions amb les ONG i amb les comissions d'experts a la Unió Europea des de la pròpia UB, per l'actual feina a l'OPS/OMS. Fer d'assessor regional en l'àmbit de les NU no és fàcil; no s'han de perdre els ideals però el pragmatisme és important. Què és l'OPS/OMS? És l'oficina regional per al continent americà de l'OMS, però té alguns trets diferencials: es va fundar el 1902 (l'OMS es va fundar el 1948), el seu director és escollit directament per votació dels països (en les altres oficines regionals de l'OMS això no és així), té representacions als diferents països del continent i l'assignació del pressupost és quelcom diferent.

L'OPS o PAHO: un exemple centenari

Vaig entrar en contacte amb l'OPS el 1991, quan es va realitzar el viatge de fi de curs del primer Màster de Salut Pública de la UB que es feia a Catalunya. Com a professor que vaig acompanyar els 9 professionals representants d'aquella primera promoció, he de dir que aquella experiència també fou inoblidable. A l'OPS vàrem veure en Carles Campillo i l'Ignasi de Juan-Creix, metges catalans que aleshores treballaven en aquella organització. Vaig conèixer també el doctor Carlos Castillo i des d'aleshores he compartit amb ell i l'OPS diferents experiències com ara la col·laboració amb la Sessió d'Estiu d'Epidemiologia Intermèdia al *College of Public Health* de la *University of South Florida* a Tampa (Florida). En aquesta sessió hi han participat en 15 anys uns 450 professionals de tot el continent americà, una cinquantena dels quals treballen a l'OPS tant a la seva seu central a Washington DC (EUA) com en les seves representacions. N'han estat alumnes, entre d'altres, la doctora Michelle Bachelet, actual Presidenta de Xile i el doctor Raúl Pérez, que va ser Viceministre de Salut a Cuba.

Washington DC o la "Roma de fa 2000 anys"

Washington DC i la seva àrea metropolitana és un lloc ple de seus i subseus d'organismes nacionals i internacionals com, per exemple, el Banc Mundial (WB), el Fons Monetari Internacional (IMF), l'Organització d'Estats Americans, el Banc Interamericà de Desenvolupament (IDB), els Instituts Nacionals de Salut (NIH) i altres. Comento això perquè de tant en tant, sense regularitat, diferents professionals que estem treballant en organismes internacionals ens trobem també en algun 'lunch' informal tot intercanviant experiències, dubtes, preguntes

i també de tant en tant converses amb algun personatge de Catalunya que és convidat per algun organisme. És important dir que el món de la política i de la diplomàcia dels organismes oficials internacionals no és res sense els països, les representacions de la societat civil que els configuren, les ONG, les fundacions i, fonamentalment, les persones. Aquesta idea també és aplicable en l'àmbit sanitari.

Estadístiques i recerca: dos reptes

Què dir del món de les estadístiques i de la recerca? Són dos àmbits molt influenciats pel desplegament d'Internet. De les primeres vull citar dos exemples: el que fa referència a l'experiència de la *Core Health Data Initiative* de l'OPS/OMS en l'àmbit de la millora i divulgació pública de les dades estadístiques en salut (<http://www.paho.org/english/dd/ais/coredata.htm>) i la segona, que fa referència al decàleg de les bones pràctiques de les estadístiques internacionals (Taula 1). La recerca en el món sanitari, de la mateixa manera que en d'altres entorns, ha canviat en aquesta generació: als anys setanta per ser professor adjunt a les universitats espanyoles es tenia en compte sobretot les comunicacions i/o ponències en els congressos de les societats científiques, als vuitanta comptava el nombre de publicacions fetes a revistes científiques, als noranta es diferenciaven les publicacions en revistes indexades i no indexades i el "factor d'impacte" (FI) de les primeres i en aquesta primera dècada del segle XXI es mesura sobretot el nombre de citacions de les publicacions en revistes indexades i amb FI. L'investigador ha passat a ser un expert en 'impactologia' i en l'índex de Hirsch!... i potser estem descuidant les preguntes essencials que es fa l'investigador en recerca: quina és la seva hipòtesi de treball, el perquè i com la pretén avaluar. La recerca és una part del treball universitari, però hi ha també la docència, l'assessoria, la gestió i la col·laboració amb altres organismes nacionals i internacionals i tot això cal no oblidar-ho. Algunes dades: tota Llatinoamèrica contribueix amb només el 2 % de totes les publicacions biomèdiques i sanitàries en revistes indexades arreu del món, un xic menys que tot l'Estat espanyol. Les revisions sistemàtiques, la Col·laboració Cochrane i la medicina basada en l'evidència són eines que tenim al nostre abast.

Un suggeriment, si em permeteu, aquesta revista o potser alguna altra de l'àmbit mèdic català hauria d'estar en la llista de revistes indexades i més endavant obtenir l'FI; per això, cal una estratègia a curt, mig i llarg termini ja que és estrany que la medicina i la sanitat catalanes siguin pioneres en molts àmbits però no en aquest. La llengua catalana, com una expressió de la cultura catalana, també mereix aquest esforç i aquest reconeixement.

TAULA 1. Principis rectors de les activitats estadístiques internacionals

<p>Principi 1: <i>Rellevància, imparcialitat i accés igualitari</i> Les estadístiques internacionals d'alta qualitat i accessibles a tothom són un element fonamental dels sistemes globals de la informació.</p>
<p>Principi 2: <i>Estàndards professionals i ètica</i> Per tal de mantenir la confiança en les estadístiques internacionals, la seva producció ha d'ésser imparcial i fonamentada en les més altes normes professionals.</p>
<p>Principi 3: <i>Mandats</i> El públic té el dret de ser informat sobre els mandats pel treball estadístic de les organitzacions.</p>
<p>Principi 4: <i>Responsabilitat i transparència</i> Els conceptes, definicions, classificacions, fonts, mètodes i processos utilitzats per a la producció d'estadístiques internacionals han de ser escollits amb l'objectiu d'acomplir els estàndards científics professionals i que siguin transparents per als usuaris.</p>
<p>Principi 5: <i>Cost - efectivitat</i> Les fonts i els mètodes per la recollida de dades han de ser escollits apropiadament per assegurar l'acompliment de dates límit i altres aspectes de la qualitat, per a ser eficients en cost i per a minimitzar l'esforç dels proveïdors de la informació.</p>
<p>Principi 6: <i>Confidencialitat</i> Les dades individuals referides a persones físiques i a entitats legals, o petites agrupacions protegides per lleis nacionals de confidencialitat, s'hauran de mantenir en estricta confidencialitat i hauran de ser emprades exclusivament per a propòsits estadístics o per les finalitats establertes per la legislació.</p>
<p>Principi 7: <i>Prevenir l'ús incorrecte</i> Les interpretacions errònies i l'ús incorrecte de les estadístiques han de ser corregits de forma immediata i apropiada.</p>
<p>Principi 8: <i>Estàndards estadístics</i> Els estàndards estadístics nacionals i internacionals seran desenvolupats a partir de criteris professionals, a més d'acomplir els criteris d'utilitat pràctica i factibilitat.</p>
<p>Principi 9: <i>Coordinació internacional</i> La coordinació de programes internacionals d'estadístiques és essencial per enfortir la qualitat, coherència i govern de les estadístiques internacionals, evitant la duplicació de treballs.</p>
<p>Principi 10: <i>Cooperació internacional</i> La cooperació bilateral i multilateral en les estadístiques contribuirà al creixement professional dels estadístics implicats i a la millora de les estadístiques en les organitzacions i en els països.</p>

Nota: Aquesta es una adaptació al català dels '*Principles Governing International Statistical Activities*' de la *United Nations Statistics Division/DESA*. 2005.